

Ismertetések

Csúcs Sándor: Miért finnugor nyelv a magyar?

Reguly Társaság – Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2019. 136 o.

2019-ben látott napvilágot Csúcs Sándornak, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nyugalmazott professzorának legújabb kötete. Ez a könyv méltán illeszkedik a nyelvrokonság hangtani, alaktani, mondattani és lexikai ismérveit bemutató művek sorába.

Csúcs Sándor könyvét a nyelvrokonság iránt érdeklődőknek, magyartanároknak, egyetemi hallgatóknak szánja. Olvasásához természetesen szükséges némi nyelvészeti előképzettség, de a mű nyelvezete, fogalommagyarázata, az érvek és adatok logikus egymásra épülése a szó jó értelmében vett laikus közönség igényeit is kielégíti.

A szerző munkája előszavában (5–8) leszögezi, hogy ebben az írásban nem óhajt az alternatív (tudománytalan) rokonságelméletekkel foglalkozni, hiszen ezt az elmúlt időszakban több más nyelvész megtette. Ugyancsak nem tér ki a manapság egyre divatosabb genetikai elméletekre sem.

A könyv hét fejezetre oszlik. Az első részben (*Uráli népek és nyelvek*, 9–16) röviden sorba veszi a nyelvrokonainkra vonatkozó legfőbb demográfiai és földrajzi adatokat. Az oroszországi finnugor és szamojéd népek esetében a 2002-es és a 2010-es népszámlálás adataira támaszkodik. Csúcs könyvében általában az uráli népek hagyományos elnevezését használja (vogul, osztják, zürjén, votják, cseremis, lapp), de itt címszóként a belső neveket veszi fel. Ebben a rövid fejezetben mindenképpen jó lett volna néhány térképet is közreadni, legalább az oroszországi népek lakóhelyeiről. Ebben a felsorolásban a balti finn népek és nyelvek között az izsórok szerepelnek, de jó lett volna legalább említés szintjén utalni az inkeriekre (a 17. században az izsórok lakóterületére, Ingermanlandba bevándorolt finnekre). – Az uráli nyelvek családfáját a 15. oldalon találja meg az olvasó.

A második fejezet, *A nyelvrokonság és bizonyítása (elméleti bevezetés)* (16–25) nagyon fontos része a kötetnek. Csúcs Sándor az amatőr nyelvhasznalók legelső kérdésére igyekszik választ adni: ha rokon, akkor miért nem értem? (Illetve más megközelítésben: ha nem értem, akkor nem rokon.) A válasz a nyelvi változásokban rejlik. A nyelv nyitott rendszer, állandó mozgásban van. A változások okai közül a legfőbbek: a hatékony kommunikációra törekvés, a vele „dinamikus ellentmondásban álló” gaz-

Nyelvtudományi Közlemények 116: 325–333.

DOI: 10.15776/NyK/2020.116.10

daságosságra törekvés és a köztük kiegyenlítő szerepet játszó redundancia szükségessége. Csúcs 2005-ben írta le a „határozatlansági reláció” elvét, melynek lényege, hogy „egy hangváltozás iránya minden egyes beszélő (közösség) nyelvében és/vagy minden egyes szóban teljes bizonyossággal nem határozható meg, tehát ugyanaz a hang egy időben több irányba is fejlődhet” (21. oldal). Ebből adódóan, javasolja Csúcs, nem kell mindenáron megmagyarázni a szabálytalant, hanem azt el kell fogadni, mint a „szabályos, normális szerves, elszakíthatatlan tartozékát” (22).

Csúcs röviden, de meggyőzően indokolja, miért nem érti meg (például) a finn a magyart. Ezen nyelvek elődei mintegy 4500 éve elváltak egymástól, s az azóta eltelt hosszú idő alatt egymástól függetlenül fejlődtek. A nyelvrokonságot azonban – a nyelvek mélyére ásva – mégis lehet bizonyítani. Egyrészt minden nyelv valamilyen mértékben megőrizte az alapnyelv egyes szavait és grammatikai elemeit, másrészt a szabályos hangmegfelelések kétséget kizáróan bizonyítják az összetartozást.

A *Hangtörténet (hangok a szavakban)* fejezetben (26–59) a szerző az alapnyelvi mással- és magánhangzók történetét, egyes nyelvekbeli fejlődését mutatja be. Előljáróban szól az etimológiai vizsgálatok kritériumairól. A legfontosabb a hangtani kritérium, azaz a szabályos hangmegfelelések feltérképezése. A második a jelentéstani kritérium, a harmadik pedig az elterjedtség: nyilvánvalóan biztosabb etimológiáknak tekinthetjük azokat a megfeleléseket, amelyek az uráli etimológiai szótárban közölt mind a 14 nyelvből adatolva vannak, mint azokat, amelyeket csak két nyelvből lehet kimutatni. Egy-egy alapnyelvi szónak Csúcs vizsgálatai szerint átlagosan négy mai rokon nyelvben mutatható ki a megfelelője.

Az uráli/finnugor etimológiai vizsgálatok megkerülhetetlen forrása a Rédei Károly főszerkesztésében 1986 és 1988 között megjelent *Uralisches etymologisches Wörterbuch* (UEW). Csúcs Sándor – a Nyelvtudományi Intézet munkatársaival és Bátor István koblenzi nyelvészprofesszorral együttműködve – létrehozta ennek a szótárnak az elektronikus változatát. Ez a számítógépes adatbázis egyaránt elérhető az Intézet szerverén és a Koblenzi Egyetemen keresztül, Csúcs ez utóbbival dolgozott (UEDb). Munkájában ennek az adatbázisnak a sorszámait adja meg, így minden példája könnyen visszakereshető.

A nagy(obb) közönségnek szánt kézikönyvek egyik visszatérő – és nehezen megoldható – feladata az átírás kérdése. Még szakmai berkekben is elrettentő a 20. század elején gyűjtött (de esetenként csak fél vagy

egy évszázaddal később kiadott) szótárak hangjelölése. Ezeket a bonyolult, mellékjelekben tobzódó adatokat nem lehet a mit sem sejtő olvasó nyakába zúdítani, emiatt óhatatlanul szükséges az egyszerűsítés, főleg az obi-ugor és a szamojéd adatok esetében. Csúcs Sándor ezt a problémát elegánsan oldotta meg, adatai a laikusok számára is könnyen befogadhatók, ugyanakkor nem sérül a lejegyzés pontossága sem.

Ugyancsak jól oldotta meg a nyelvjárások kérdését. Az etimológiai szótár a 14 rokon nyelvből csak a magyar, a finn és az észti esetében adja meg – értelemszerűen – az irodalmi alakot, a többiből nyelvjárási adatokat közöl (főleg az obi-ugorok és a lappok esetében – a nagy nyelvjárási távolságokra való tekintettel – szükségszerűen sokat). Csúcs minden nyelvből – helyesen – csak egy szót ad meg, például a lappból csak az észti lapp adatokat (talán itt, a 27. oldalon, érdemes lett volna megemlíteni, mely vogul és osztják dialektusok adatait használta). A szamojédéből is, helyénvaló módon, csak egy észti (nyenyec) és a déli szölkup alakot közli.

A szerző a mássalhangzókat (27–50) a következő sorrendben tárgyalja: zárhangok (p, t, k), szibilánsok ($s, \check{s}, \acute{s}$), affrikáták ($\check{c}, \acute{c}$), zöngés réshangok ($w, \delta, \delta', j, \gamma$), nazálisok ($m, n, \acute{n}, \eta$) és likvidák (l, l', r). A δ, γ és η szó eleji helyzetben nem fordult elő az alapnyelvben. Az egyes hangok alapnyelvi megterheltsége – ugyanúgy, ahogy a mai előfordulási gyakoriságuk – nem egyenletes. A szerző statisztikai vizsgálatai alapján a legmegterheltebb hang a k volt (az előfordulások 20%-ával; 315 biztos alapnyelvi etimológiában van jelen), ezt a másik két zárhang, a nazálisok, a likvidák és a félhangzók (j, w) követték. A gyakorisága lista végén a γ foglalt helyet, 0,3%-os előfordulási aránnyal.

Csúcs szemléletes táblázatokban foglalja össze az alapnyelvi hangok mai folytatásait. Az egyes hangok bemutatása során előbb a szókezdő hangokat adja közre, ezt követik a szó belseji intervokális helyzetű hangok, majd a gemináták és a mássalhangzó-kapcsolatok. Véleményem szerint jobb lett volna előbb a szókezdő, majd a szó belseji hangokat végigvenni, mert a különböző pozíciókban a hangok általában eltérő módon fejlődtek. Ez főleg a zárhangok esetében igaz, hiszen a szó belseji spirantizálódás (ld. pl. magyar $p > w, t > \delta, k > \gamma$) más hangokat eredményezett, mint a szó eleji réshangúsodás ($p > f, k > h$), illetve megmaradás ($t > t', k > k'$).

Csúcs az egyes jelenségekre 3-4 példasort idéz, emellett azonban felsorol számos olyan magyar szót, amely az adott változási sorba illik, így ha az olvasó részletesebben utána akar olvasni a hangváltozásoknak, meg-

kapja hozzá a szükséges alapadatokat. A szerző nemcsak a „szép”, biztos etimológiákat mutatja be, hanem esetenként kitér a vitás kérdésekre is (pl. *fészek*, *hosszú*, *ón*, *ólom* vagy a γ rekonstrukciója).

A magánhangzók sokkal változékonyabbak, mint a mássalhangzók. Az uráli alapnyelv első szótagi magánhangzó-állománya régóta vita tárgyát képezi. Wolfgang Steinitz (1944) teljes és redukált alapnyelvi magánhangzókat tételezett fel. Itkonen (1946, 1953) a balti finn nyelvek magánhangzórendszeréből kiindulva a hosszú magánhangzók megléte mellett érvelt, ő felvette az $\bar{o}$, $\bar{u}$, $\bar{e}$, $\bar{i}$ hangokat is. Itkonen elméletébe a lapp és a mordvin magánhangzók fejlődése beleillik, de a cseremiszi, a permi és az ugor nyelvek vokalizmusai nem. A 20. század második felének kutatói emiatt javarészt kizárták az alapnyelvi hosszú magánhangzók meglétét, de az UEW felvette a hosszú $\bar{e}$ és $\bar{o}$ hangokat. Csúcs az első szótagban csak rövid magánhangzókat rekonstruál. Ezek a következők: *i*, *e*, *ä*, *ü*; *u*, *o*, *e*, *a*. Közülük az *ü* és az *e* képezi vita tárgyát. Az *ü*-t az UEW csak az *i* variánsának tartja, Csúcs viszont – miután közel negyven biztos etimológiában kimutatja ezt a hangot – az alapnyelv teljes értékű vokálisaként rekonstruálja, pl. **küünel* > *könny*, **kütke* > *köt*, **sükse* > *ősz*, **tüne* > *tő* (57. oldal). Az *e* az UEW-ben mindössze kilenc biztos etimológiában fordul elő, ebből csak kettőnek van magyar folytatása (**ñele* > *nyíl*, **sene* > *ín*), de az UEW ezekben a szavakban **ñöle* és **söne* alakváltozatokat is felvesz.

Az alapnyelvi vokálisok a magyarban sokféleképpen fejlődhetnek (ld. pl. **silmä*, ebből egyrészt labializációval *szium*, másrészt nyíltabbá válással *szëm*, majd *szem* jött létre, a *szium* nyíltabbá válva *szöm* alakot eredményezett, akárcsak a *szëm* labializációja). Ami tendenciaként leírható: nagyon ritka volt a hangrendi átcsapás.

A nem első szótagi magánhangzók között csak *a/ä* és *e* fordult elő. Csúcs statisztikai megfigyelései alapján az *a/ä* és az *e* megterheltsége azonos volt, de az *a/ä* belső aránya kétharmad : egyharmad. A finnugor nyelvek egy részében a szóvégi vokális megőrződött. Csúcs szerint a finnben, az észtben és a lappban a lekopás aránya mindössze 6–10%, míg az ugor és a permi nyelvekben ez az arány 96–98 százalékos.

Csúcs a lekopás kronológiáját továbbgondolja. Ha a tövégi hangok eltűntek a két legközelebbi rokon nyelvünkben, a vogulban és az osztjákban is, akkor azt kellene feltételezni, hogy a lekopás folyamatának már az ugor alapnyelvben meg kellett kezdődnie. De a Tihanyi alapítólevélben még vannak tövéghangzós alakok is (pl. *harmu* 'három', *kereku* 'kerék', *licu* 'lik, lyuk', *nogu* 'nagy', *hodu* 'had', *utu* 'út'). Ebből azt a kö-

vetkeztetést lehet levonni, hogy a TA nyelvállapota a lekopás végső fázisát mutatja. Ez viszont azt feltételezi, hogy a lekopás folyamata nagyon hosszú időn, akár 1500–2000 éven keresztül hatott volna.

A kötet negyedik, egyben második legterjedelmesebb fejezete (60–88) az alaktani kérdéseket tárgyalja. A szerző itt azokat a jelenségeket mutatja be részletesebben, amelyek a magyar nyelv finnugor eredetét bizonyítják. Csúcs Sándor elsőként a szófajok rövid áttekintését adja. Az alapnyelvben léteztek főnevek, melléknevek, számnevek, névmások és igék. Nem voltak névelők, kötőszók, igekötők. Voltak, de nehezen rekonstruálhatók a határozószók/névutók. Valószínűleg lehettek indulatszók is. Csúcs számításai szerint az alapnyelvre rekonstruálható mintegy 1200 szóból kb. 750 főnév volt. Az igék száma 250. Jelentős volt a nomenverbumok (mai, pontosabb terminológiával: kettős szófajú szavak) halmaza, több mint 100 alapnyelvi szó tartozhatott ide. A melléknevek száma 50 körüli. Számneveink, mint tudjuk jól, egytől hatig ősi eredetűek, akárcsak a *húsz* és a *száz*, valamint a *negyven*, *ötven*, *hatvan* stb. *-van/-ven* eleme. A névmási kategóriában a személyes, a kérdő és a mutató névmások rekonstruálhatók. Csúcs felhívja a figyelmet egy érdekes jelenségre: a grammatikai kategóriákban általában az egyes szám a jelöletlen, a többes szám a jelölt alak, a mai finnugor névmások esetében azonban éppen fordítva van: fi. *minä*, é. *mina*, lp. *mun*, md. *mon*, cser. *māñ*, vtj. *mon* 'én' – fi. *me*, é. *me*, lp. *mī*, cser. *me*, vtj. *mī*, zrj. *mī* 'mi'. Ennek alapján Csúcs az alapnyelvre a következő személyes névmásokat rekonstruálja: *menə*, *tenə*, *senə* (Sg), *me*, *te*, *se* (Pl).

Csúcs nyolc névszói esetet vesz fel (Nom. $\emptyset$, Acc. *-m*, Gen. *-n*, Loc. *-na/-nä*, Abl. *-ta/-tä*, Lat. *-ń*, *-k*, *-j*), emellett tárgyalja az ugor *-t* locativust és az ugyancsak ugor eredetű *-l* ablativust is. Az accusativus kapcsán megjegyzi, hogy a magyar *-t* tárgyrag (amelyet hagyományosan vagy egy determináló elemből, vagy a *t*- kezdetű névmásból származtatnak) esetleg összefügghet a finn és az osztják személyes névmások accusativusával (fi. *minut* 'engem', *sinut* 'téged', osztj. *mant* 'engem'), emiatt egyesek óvatosan megkockáztatják egy alapnyelvi *-t* accusativus felvételét is.

A hagyományos felfogás szerint a locativusi *-t* finnugor eredetű, Csúcs azonban csak az ugor áig vezeti ezt vissza (magy. *itt*, *alatt*, *oldalt*, *Pécsett*, vog. *χāp-ät* 'csónakban', *kāt-ta* 'kézben', osztj. *ko-t* 'hol', *to-t* 'ott'), mondván, sem a permi *-ti* transitivusrag, sem pedig a néhány

finn határozószóban kimutatható *-ti* elem (*kaiketi* 'bizonyára', *peräti* 'egészen') nem vezethető vissza a finnugor alapnyelvre.

A későbbiek folyamán az alapnyelvi ragrendszer az egyes nyelvekben kibővült, a névszóragozás (leszámítva egyes osztják dialektusokat) gazdagabbá vált. A bővülés általában vagy raghalmozással (pl. fi. *-s-*, *-l-* koaffixum + *-nA* locativusrag > *-ssA*, *-llA*), vagy pedig grammatikalizációval ment végbe. Utóbbi módon, önálló szóból született meg a mai magyar helyragok nagy része (FU **päls* 'vminek a belseje' > ősmagy. **belü* > *-ban/-ben*, FU **tüne* 'tő' > *-tól/-től*, Ug **kucš* 'közelség' *-hoz/-hez/-höz* stb.).

Ebben a fejezetben Csúcs bemutatja a számjelölést, a birtokos személyragozást, és szól a névszói toldalékok sorrendjéről is (finn, lapp, mordvin, szamojéd: Cx+Px, ugor Px+Cx; a permi nyelvekben és a cseremiszenben mindkét sorrend lehetséges). Csúcs Hajdú és Bereczki elméletét fogadja el, miszerint az alapnyelvben Cx+Px sorrend feltételezhető, az ugor nyelvekben pedig a névutós szerkezetekben alakult ki a mai sorrend.

Az alapnyelvi igerendszerben a tőhöz mód- és időjelek, illetve személyragok járultak. A mai uráli nyelvek egy része igemódokban gazdag, de ezek belső fejlődés eredményei, az alapnyelvre csak kijelentő, feltételes és felszólító módot rekonstruálnak. A magyar felszólítómód-jel eredete nem világos, Rédei és Bereczki nem az ősi **-k* jelből származtatja (ez hangtanilag nem szabályos), hanem egy ősi **-j* kicsinyítő képzőből. Csúcs szerint ez elképzelhető ugyan, de nehéz a funkcióváltást megmagyarázni. Véleményem szerint a toldalékok szabálytalan változása (erre számos példát lehet hozni) könnyebben magyarázható, mint a kicsinyítő képző > felszólítómód-jel átértékelődés.

Az alapnyelvben két múlt idő volt, az uráli eredetű **-s* és a finnugor **-j*. Ezek közül csak utóbbinak van (volt) folytatása a magyarban (*adá*, *nézé*). Az összetett igealakok belső fejlemények.

Az igei személyragoknak eredetüket tekintve két nagy csoportja van, a személyes névmásokból keletkezett ragok (pl. magy. Sg1 *-m*, Sg2 *-d*, Sg3 *-ja/-i*, Pl1 *-nk*, Pl *-tok/-tek/-tök*, Pl3 *-ják/-ik*) és a nem névmási eredetű ragok. Ezek közül több elem eredete bizonytalan, ezekre a szerző nem tér ki részletesen.

A szóalkotásról szóló fejezetben részletesen olvashatunk a szóképzésről és röviden a szóösszetételről. Ez a terjedelmi megkülönböztetés nem véletlen, hiszen a képzés minden uráli nyelv fontos szókészletgyarapító

eszköze, míg az összetétel a régi időkben kevésbé ismert jelenség volt. Az alapnyelvre mintegy hatvan névszóban lehet képzőt rekonstruálni, ezek háromszótagos szavak voltak. Csúcs felveti annak lehetőségét, hogy a szó belseji mássalhangzó-kapcsolattal rekonstruált szavak egy része szintén képzett lehetett, de a szó belseji vokális kieshetett (CVCV-CV > CVCCV). Ez hihető elgondolás, de egzakt módon nem lehet bizonyítani. – Ebben a fejezetben Csúcs részletesen bemutatja a magyar nyelv ősi névszó- és igeképzőit is.

Az alapnyelvre nem tudunk összetett szavakat rekonstruálni, de vannak olyan ma is élő (esetenként elhomályosult) összetételek, amelyek valószínűleg ősi eredetűek. Ezek az ún. összefoglaló (kopulatív) összetételek (pl. magy. *arc* < *orca* < *orr* + *száj*, vog. *ayi/piy* 'gyermek = lány + fiú', fi. *maa/ilma* 'világ = föld + levegő').

A mondattani fejezet nagyon rövid (89–91). Ez teljességgel érthető is, hiszen az alapnyelvre kevés szintaktikai jelenséget lehet rekonstruálni. Csúcs Sándor 14 jellegzetességet szed össze. Ezek közül itt csak a számhasználati kérdéseket emelem ki. A tőszámnevek után a főnév egyes számban állt, ennek emlékét a magyar *örzi* (*két fiú*), de például a finn (*kaksi poikaa*, partitivus) vagy a mordvin (*kavto čorat*, pluralis) nem. Ugyancsak ősi sajátosság a magyarban a páros testrészek egyes számú megnevezése (*fáj a lábam*, *kék a szeme*, *eláll a füle*, *görbe a lába*). A finnben ilyenkor – idegen hatásra – már többes szám használatos (*hänellä on siniset silmät* 'kék szemei vannak'), de a *kengät on jalassa* (szó szerint: 'cipők [plur.] van a lábában [SgIness]') még a régi szerkesztésmód maradványa. Ugyancsak a sajátos finnugor számolásmódra (2 = 1, 1 = ½) utal a *félkezű*, *féllábú*, *félszemű* kifejezés is (pl. vog. *kāt-pāl*, md. *peł-keđ*, fi. *käsi-puoli* 'félkezű').

A hatodik fejezet a szókészlettel foglalkozik (92–105). Az uráli etimológiai szótár mintegy 1200 uráli/finnugor eredetű szót rekonstruál. Az ugor alapnyelvet 180 új szó gazdagította; pontosabban: ennyit ismerünk, mert nyilvánvaló, hogy ennél lényegesen nagyobb lehetett az alapnyelvi szókészlet. Csúcs Sándor 3–4 ezerre becsüli az alapnyelvi tőszavak és több ezerre a képzett és összetett szavak mennyiségét.

A szerző ebben a fejezetben az alapnyelvi szókészletet jelentéstani csoportokba rendezve mutatja be. Csoportjai: 1) természet (égitestek, évszakok, időjárás, terep, víz, tűz, növények, állatok, ember), 2) tudat és társadalom (tudat, közlés, rokonság, család, hiedelmek), 3) gazdaság és technika (vadászat, halászat, étel, eszközök, edények, ruházat, munkavég-

zés), 4) hangok, 5) közlekedés, mozgás, 6) egyéb igék, 7) minőség, mennyiség, hely, idő. Ebből talán a „hangok” főcsoportot ki lehetett volna hagyni, hiszen mindössze három magyar tagot számlál.

A Magyar Nemzeti Szövegtárból a Nyelvtudományi Intézet munkatársai 187 millió (!) szövegszó alapján készítettek egy mutatót, amely az ezer leggyakoribb szót tartalmazza. Csúcs Sándor ezt a listát vetette alapos etimológiai elemzés alá. Kihagyta belőle a tulajdonneveket, rövidítéseket, különválasztotta azonban az összetett szavak (sokszor eltérő etimológiájú) komponenseit, így végül egy 1022 szavas listát kapott.

Ebből tőszó 24%, képzett szó 51% (a képzést nyelvtörténeti értelemben veszi, ide sorolja a *hogy, az, mond, olyan, több, úgy, fel, között, első, más* stb. szavainkat is). 25% az összetett szavak aránya (ide veszi az ige-kötős alakokat és az elhomályosult összetételeket is, pl. *magyar, ember, tehát*).

A szólista 1022 szavából Csúcs kutatásai szerint 61% ősi eredetű, 22% jövevényelem, 10% ismeretlen, 6% bizonytalan ősi, 1% onomatopoeitikus. A 222 jövevénytörzset megoszlása a következő: régi török 73, szláv 54, latin 36, német 18, neolatin 14, iráni 12, nemzetközi 11. Igen nagy tehát az ősi eredetű szavak aránya! Sőt, ha csak a képzett szavak megoszlását nézzük, ott 66% biztos, 7% bizonytalan az ősi aránya, míg az összetett szavak esetében 73+4%. Még erősebb a „finnugor főlény”, ha csak a 100 leggyakoribb szót nézzük: 84%.

Csúcs eredményeit szépen alátámasztják a Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar szakos hallgatóinak vizsgálatai is. A diákok tetszés szerint kiválasztott, legalább 50 szóból álló magyar szövegek etimológiai vizsgálatait végezték el, s ők is 66–67%-os eredményt kaptak az ősi szókincsre. – Összességében tehát ezek a vizsgálatok is kiválóan bizonyítják nyelvünk (szókincsünk) finnugor eredetét.

A kötet utolsó, hetedik fejezete az összefoglalás (106–108). Ezt a hangjelölések magyarázata (109–110), a rövidítésjegyzék (111–112) és az irodalomjegyzék (133–135 zárja). Utóbbi két egység között kapott helyet két nagyon hasznos lista, a Teljes példatár (113–123) és az Ősi eredetű szavak (124–132). A példatárban a könyvben szereplő etimológiák olvashatók, ez gyakorlatilag egy egyszerűsített átírási kivonat az UEW anyagából, kommentárok stb. nélkül. A listában 195 szó szerepel. Az uráli/finnugor/ugor címszavak előtti szám az UEDb sorszáma utal, ezáltal az egyes etimológiák könnyen visszakereshetők az elektronikus adatbázisban. A másik listában 707 adat (túlnyomó többségében önálló

lexéma, emellett néhány összetételei elem, illetve toldalék, pl. *ta-valy, teg-nap, -nak/-nek, -val/-vel, -ság/ség*) kapott helyet.

Az összefoglaló jellegű finnugor nyelvészeti kézikönyvek megjelenése óta sok év telt el (Hajdú Péter: *Bevezetés az uráli nyelvtudományba*, 1966, 1973; *Az uráli nyelvészet alapkérdései*, 1981; Bereczki Gábor: *A magyar nyelv finnugor alapjai*, 1996, 1998; Rédei Károly: *Őstörténetünk kérdései*, 1998, 2003; Kozmács István – Sipőcz Katalin (szerk.): *Uralisztika. Fejezetek az uráli nyelvészetből*, 2008). Csúcs Sándor kötete méltán illeszkedik e kiadványok sorába, könyve a finnugor nyelvtörténeti ismeretek jó szintézisét adja, sok helyen az eddigi nézetek kritikájával, továbbgondolásával. A magyar szóképzlet etimológiai vizsgálata új eredményekkel gazdagítja eddigi ismereteinket.

MATICSÁK SÁNDOR

Debreceni Egyetem
Finnugor Nyelvtudományi Tanszék